

สินค้าและบริการด้านวัฒนธรรม (C-POB) สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ สื่อใหม่เก็บ

ผู้ประกอบการ /สถานประกอบการ

กลุ่มสื่อใหม่เก็บบ้านเมืองหลวง ตำบลเมืองหลวง อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ

ตำบลที่อยู่

ศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาหม่อนไหมบ้านเมืองหลวง ตำบลเมืองหลวง อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ
โทรศัพท์ ๐๘๕-๗๖๓๔๒๖๑ โทรสาร ๐๔๕-๖๙๙๑๗๘

องค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม /ความสำคัญ (ให้บรรยายสาระโดยละเอียด เช่น เนื้อหา
ภูมิหลังทางวัฒนธรรมที่ชัดเจนและส่งเสริมคุณค่าทางวัฒนธรรม มีความโดดเด่น ความเป็นเอกลักษณ์
ความเป็นไทย การสืบทอด พัฒนาต่อยอด ขั้นตอนการผลิต อย่างไรก็ตาม เป็นต้น)

ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชนบททั่วทุกท้องถิ่นของจังหวัดศรีสะเกษ ตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึง
ปัจจุบันมีการแต่งกายด้วยผ้าพื้นเมือง ที่มีการถักทอจากเส้นใยธรรมชาติ เส้นใยที่ได้มานั้นมีทั้งจากพืช เช่น
ฝ้าย ป่าน ปอ และผลิตผลจากส่วนต่าง ๆ ของพืช และจากพวกสัตว์หรือแมลง เช่น ตัวไหม ขนของสัตว์
ต่าง ๆ นำเส้นใยดังกล่าวมาอ้อมสีตามธรรมชาติเพื่อให้เกิดความสวยงาม สีที่นำมาอ้อมจะได้จากพืช เช่น
สีเขียวจาก ใบเตย สีเหลืองจากขมิ้น เปลือกขนุน สีน้ำเงินจากดอกอัญชัน สีดำจากมะเกลือ สีแดง
จากครั่ง เป็นต้น โดยมุ่งถึงความคงทน ปกปิดร่างกาย ป้องกันความร้อน จากแสงแดด และให้ความอบอุ่น
แก่ร่างกาย ชาวบ้านส่วนใหญ่จะทอและเย็บผ้าด้วยมือ ลวดลายที่ทอเป็นลวดลายที่นึกคิดขึ้นมาเอง
ส่วนมากจะนิยมทอเป็นผ้าเหยียบหรือผ้าเก็บซึ่งมีความคงทนและสามารถให้ความอบอุ่นแก่ร่างกายได้เป็น
อย่างดี ในการตัดเย็บใช้วิธีตัดและเย็บด้วยมือเพราะไม่มีจักรเย็บผ้าหรือเครื่องมือทุ่นแรง

ความเป็นมาสื่อใหม่เก็บบ้านเมืองหลวง

มีแหล่งกำเนิดอยู่ที่ตำบลเมืองหลวง อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ โดยในอดีตมีชาย
ชราผู้หนึ่งในบ้านเมืองหลวง ได้เดินทางเข้าไปในป่าและได้พบตัวหนอน และเห็นว่ามีรูปร่างสวยดีจึงนำ
กลับมาเลี้ยงไว้ที่บ้าน ต่อมาตัวหนอนไหมได้ทำรังและมีเส้นใยออกมา จึงได้นำไปต้ม และสาวเอาเส้นใย
นำไปทอเป็นผ้าสีขาวเหลือง ต่อมาได้นำมาอ้อมด้วยผลมะเกลือผสมน้ำ แล้วนำผ้าไหมลงอ้อม จนพบว่าผ้า
ไหมเปลี่ยนเป็นสีดำ ส่วนลายผ้าได้ความคิดและลวดลายมาจากลายแกะสลักหระซังในหมู่บ้านซึ่งมีรูปร่าง
เป็นช็อคกล้วยลูกแก้วในปัจจุบัน และส่วนหนึ่งได้ลวดลายมาจากผู้ชายสมัยก่อนได้สานผาบ้าน ซึ่งเรียกว่า
ผาขัดแตะ โดยสานเป็นลวดลายที่สวยงาม ซึ่งเมื่อได้พบเห็นผู้หญิงสมัยนั้น จึงได้ทำการแกะลวดลาย
ดังกล่าวมา ใช้เพื่อนำไปใช้ทอผ้าไหมโดยมีการทอลวดลายขึ้นมาที่มีลักษณะลายผ้าเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนม
เปียกปูนเล็กใหญ่ซ้อนกัน เป็นจุด กระจายทั้งผืนผ้า และตั้งชื่อว่าลายลูกแก้ว จนถึงปัจจุบัน การทอผ้าของ
บ้านเมืองหลวงสมัยก่อนเริ่มต้นจะใช้ฝ้ายในการทอ ต่อมามีการทอด้วยเส้นไหม ในระหว่างการทอ จะมีการ
เลี้ยงไหมไปพร้อม ๆ กันด้วย ซึ่งการเลี้ยงไหมสมัยก่อนนั้น จะเลี้ยงปริมาณไม่มากนัก เนื่องจากไหมหม่อนมี
ปริมาณน้อยไม่เพียงพอในการเลี้ยง และมีการใช้ไหมหม่อนป่า เรียกว่า ไบแกล มาเลี้ยง ซึ่งเส้นไหมที่ได้จะมี
ลักษณะเป็นเส้นใหญ่และมีปมปมมาก ทำให้ผ้าไหมเก็บที่ทอได้ไม่สวยงามนัก

ผู้ที่ริเริ่มทอเสื้อไหมเก็บบ้านเมืองหลวงลายลูกแก้วเป็นครั้งแรก คือบรรพบุรุษคุณแม่วัน วงษ์วัง ซึ่งอาศัยอยู่หมู่ที่ ๑ บ้านเมืองหลวง ตำบลเมืองหลวง อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ ปัจจุบัน เสียชีวิตแล้ว ทอตั้งแต่สมัยที่จังหวัดศรีสะเกษ ยังเรียกชื่อเดิมว่า จังหวัดขุขันธ์ และได้ทอลายลูกแก้วสืบต่อกัน มาจนถึงปัจจุบันนี้ ก่อนเริ่มทอจะมีการเตรียมไม้ไผ่เป็นแผ่นบาง ๆ เพื่อใช้ทำฟันพืม และตระกรอ ขนาดของพืม ขนาดไม่ใหญ่มากนัก ประมาณ พืม ๒๒ ซึ่งเมื่อผู้ใดในหมู่บ้านต้องการทอผ้า ก็จะมาขอยืมพืมดังกล่าว ใน สมัยนั้น หมู่ ๑ บ้านเมืองหลวง ทั้งหมู่บ้านจะมีพืมอยู่เพียง ๑ อันเท่านั้น ต่อมาได้ถ่ายทอดให้แก่ลูกหลาน และทอลายดังกล่าวเป็นต้นมา

คำว่าเสื้อไหมเก็บก็ได้จากการที่เก็บลายขึ้นมา (การสร้างลายในการทอ) และเมื่อทอแล้ว ผู้ที่ ทอกลัวผ้าจะสกปรกเพราะเป็นสีขาว จึงคิดหาวิธีการหาเปลือกไม้สีต่าง ๆ มาย้อม จนในที่สุดได้ทดลองมาย้อม ด้วยมะเกลือ จนได้สีด้าออกมาจนถึงทุกวันนี้ ส่วนการทอฝ้ายปัจจุบันจะไม่นิยมเพราะเห็นว่าผ้าไหมเมื่อย้อม ด้วยมะเกลือแล้ว จะมีความสวยงามกว่าย้อมฝ้าย ปัจจุบันจึงหันมานิยมทำเสื้อไหมเก็บมากขึ้น แทนการทำเสื้อ ฝ้ายเก็บและตั้งชื่อว่า เสื้อไหมเก็บบ้านเมืองหลวง เป็นผ้าเอกลักษณ์ของจังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งมีหลายชื่อ อาจจะ เรียกว่า ผ้าเหยียบหรือผ้าเก็บก็ได้

วิธีการตัดเสื้อไหมเก็บสมัยก่อน จะใช้มีดปลายแหลมในการตัด และเย็บเป็นตัวเสื้อ การทำ แบบเสื้อบริเวณที่ตัดส่วนที่เป็นคอเสื้อจะใช้ก้นขวด หรือแก้วใสมาวางทับเป็นรูปวงกลม แล้วทำการตัดตามรอย ทาบและจะได้เป็นรูปคอเสื้อดังกล่าว ส่วนตัวเสื้อก็จะตัดแบบไม่มีตะเข็บป่าตัดตามยาว จากนั้นก็ทำการเย็บเป็น ตัวเสื้อ เพื่อทำการย้อมมะเกลือต่อไป

การทอผ้าไหม นับว่าเป็นกิจกรรมของครอบครัวชาวชนบทที่ทำกันมาแต่โบราณนับร้อยนับ พันปีมาแล้ว จนมีคำพังเพยที่พูดกันติดปากในหมู่ชนบทว่า “เสร็จหน้านา ผู้หญิงทอผ้า ผู้ชายตีเหล็ก” ซึ่งการ ทอผ้าไหมนั้น นอกจากเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือน ผลิตเพื่อการนุ่งห่มแล้ว ยังเป็นการแสดงออกถึง ศิลปวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวชนบทมาตั้งแต่โบราณกาลแล้ว เนื่องจากเส้นไหม เป็นเส้นใยของ สัตว์ที่มีความสวยงามเป็นพิเศษอยู่ในตัว ดังนั้นเมื่อทอออกมาแล้วก็ได้ผ้าที่สวยงามเป็นเงาแวบจับตาผู้พบเห็น นอกจากความสวยงามในตัวเส้นไหมแล้ว บรรพชนในอดีตได้ช่วยกันสร้างสรรค์ศิลปะที่วิจิตรพิสดารให้เกิดขึ้น บนผืนผ้าไหมอีกด้วย ศิลปะอันงามวิจิตรนี้ ทำให้เกิดเทคนิคการทอและลวดลายบนผืนผ้าไหมแบบต่างๆ มากมายหลายแบบ ตั้งแต่ ผ้าไหมพื้นธรรมดา ย้อมสีธรรมชาติได้หลากหลาย จนถึงพัฒนาให้เป็นผ้าลาย ต่างๆ เช่นผ้าหางกระรอก ผ้ายกดอก ผ้าขิด ผ้าตีนจก ผ้าลายน้ำไหล นำเส้นไหมมามัดหมี่ทอให้เป็นลายต้นไม้ ดอกไม้ สัญลักษณ์ต่างๆ รูปคน และสัตว์ เป็นต้น ซึ่ง ศิลปะบนลายผ้าไหมแต่ละแบบล้วนใช้เทคนิคในการ ทอที่แตกต่างกันไป

การรักษาเอกลักษณ์หรืออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม จำเป็นต้องมีการสืบทอดอย่างถูกต้อง และเข้าใจ อย่างลึกซึ้ง ไม่ใช่เข้าใจเพียงผิวเผิน แล้วนำมาประยุกต์เป็นอย่างโน้น อย่างนี้ จนลืมหากเหง้าของ คติชนที่ซ่อนอยู่ในทุกส่วนของวัฒนธรรมอย่างแท้จริง การแต่งกาย ถือว่าเป็นวัฒนธรรมในวิถีชีวิตอย่างหนึ่ง ของคนไทย ในสมัยโบราณนั้นผู้หญิงที่เข้าสู่วัยสาวหรือจะเข้าสู่วัยแต่งงานนั้นจะต้องรู้จักทอผ้าและตัดเย็บเสื้อ ไว้ใช้เมื่อยามออกเรือน ถือเป็นงานที่ผู้หญิงชาวพื้นเมืองที่พูดภาษาท้องถิ่นเป็นภาษาเขมรแทบทุกคนต้องทำเป็น โดยเฉพาะการตัดเย็บเสื้อ ที่เรียกว่า "อ่าวเก็บ" นั้นต้องตัดเย็บให้เป็นและสวยงามเป็นพิเศษ มาถึงบัดนี้ กิจกรรมดังกล่าวกำลังจะหายไปจากสังคมทั้งที่เป็นสังคมเมืองและสังคมชนบท เพราะอิทธิพลของชาติตะวันตก กำลังหลั่งไหลเข้ามา มีอิทธิพลอย่างไม่หยุดยั้ง ครอบงำ จนอาจจะเหลือเป็นเพียงตำนานก็เป็นได้ หากไม่

ช่วยกันอนุรักษ์ สืบสาน ให้คงอยู่กับชาติไทย ดังคำที่ว่า “ชาติใด ก็ตามที่ถูกชาติอื่นครอบงำ ทางด้าน วัฒนธรรมจนหมดสิ้น ชาตินั้นก็สูญสิ้นความเป็นชาติไปในที่สุด” ในทางตรงข้าม ชาติใดก็ตามที่สามารถ ดำรงความเป็นชาติของตนเองได้อย่างสง่างามนั้น เพราะประชาชนในชาติ มีความรักและภาคภูมิใจใน ศิลปวัฒนธรรมประจำชาติของตน จึงช่วยกันรักษาและหวงแหนศิลปวัฒนธรรมให้ดำรงอยู่ตลอดมา”

ในสมัยโบราณ ชาวไทยที่พูดภาษาท้องถิ่นเป็นภาษาเขมรในเขตอำเภอห้วยทับทันโดยเฉพาะ ชุมชนตำบลเมือง บ้านเมืองหลวง มักจะมีความพิถีพิถันในเรื่องการแต่งกายเช่นเดียวกับคนในภูมิภาคอื่น ๆ ของไทย โดยผู้ชายนุ่งผ้าโสร่ง ผ้าขาวม้าลายจะดอ คาดเอวหรือโพกหัว ส่วนผู้หญิงสวมเสื้อเก็บ นุ่งผ้าถุง ปะโบรพาดบ่าด้วยผ้าสะไบหรือผ้าเปียง ดังจะเห็นได้ จากเสื้อที่สวมใส่ ได้จากการตัดเย็บด้วยมือล้วน ๆ (ไม่ได้ เย็บด้วยจักร) โดยเฉพาะผ้าถุงที่มีเอกลักษณ์มาแต่โบราณสวยงามมาก ไม่ว่าจะเป็น ผ้าเก็บหรือผ้าไหมลาย ลูกแก้วผ้าโสร่ง การแต่งกายแบบโบราณของ ผู้หญิงนิยมสวมเสื้อเก็บหรืออวเก็บนุ่งผ้ากระเนียว หรือ ผ้าโฮร ติดปะโบรไปร่วมงานบุญงานเทศกาลประเพณีในวัด/หมู่บ้าน/ชุมชนบ้านเมืองหลวงหรือในตำบลหรือ อำเภอห้วยทับทัน

การแต่งกายของคนพื้นเมืองที่พูดภาษาเขมร ที่บ้านเมืองหลวง หมู่ที่ ๓ ตำบลเมืองหลวง อำเภอห้วยทับทันนั้น นิยมนุ่งห่มผ้าไหมลายลูกแก้ว หรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ผ้าเก็บหรือ ผ้าแพรเหยียบ ที่ย้อมด้วยมะเกลือสีดำสนิทมาตัดเป็นเสื้อแขนยาวอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวบ่งบอกถึงความเป็นคนท้องถิ่น เขมรอีสานใต้ได้อย่างน่าชื่นชม ไม่ว่าจะเป็นเสื้อ ผ้าถุง ผ้าเปียงหรือ ล้วนเป็นสิ่งแสดงถึงมรดกตกทอดจากรุ่นปู่ย่าตายายมาสู่รุ่นลูกหลาน ปัจจุบันการแต่งกายของคนพื้นเมืองที่พูดภาษาเขมรได้เปลี่ยนแปลงไป ตามแฟชั่นตามยุคตามสมัยเช่นคนทั่วไป จึงทำให้วัฒนธรรมการแต่งกายแบบดั้งเดิมเริ่มเลือนหายไป อาจ เนื่องจากเครื่องนุ่งห่มแบบดั้งเดิมมีขั้นตอนการผลิตที่ซับซ้อน ทั้งต้องดูแลรักษา อย่างดีเพื่อให้มีอายุการใช้งานได้นาน การดำเนินชีวิตของคนปัจจุบันต้องแข่งขันกับเวลาและพัฒนาตนเองให้เป็นคนทันสมัย อันเป็น ค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงของคนไทย ละทิ้งวัฒนธรรมการแต่งกายแบบดั้งเดิมให้ค่อย ๆ หมดไป

ปัจจุบันลูกหลานที่หวงแหนในวัฒนธรรมการแต่งกายของคนพื้นเมืองที่พูดภาษาเขมรได้ พยายามฟื้นฟู ด้วยการช่วยกันกลับมาสวมใส่เสื้อผ้าที่ตัดเย็บจากผ้าพื้นเมืองของตนในโอกาสงานบุญๆ งาน ประเพณีประจำปีหรือแม้แต่การแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้าน ก็เป็นที่นิยมกันมากขึ้น ความสวยงามของผ้าและ ความโดดเด่นของเสื้อคือ “อวเก็บหรือผ้าไหมย้อมมะเกลือ” จึงได้กลับมาเป็นที่นิยมของคนทั่วไป มากขึ้นๆ โดยลำดับ

“อวเก็บ” เป็นเสื้อคอกลมติดคอ แขนกระบอก ผ่าหน้าใช้เม็ดเงินพดด้วงเป็นกระดุม ผ้าที่ใช้ตัดเย็บเป็นผ้าไหมลายลูกแก้วหรือชาวเขมรเรียกว่า “ผ้าเก็บ” เป็นผ้าทอตั้งแต่สีตะกอกขึ้นไป มีความหนา ถ้ายืดความร้อนได้ดีขั้นตอนการตัดเย็บและการย้อม มีกรรมวิธีที่ยุ่งยากซับซ้อน ตามเทคนิคภูมิปัญญาของ คนพื้นเมืองที่ใช้ภาษาท้องถิ่นเขมรโบราณ โดยจะนำผ้าที่ตัดและเย็บแล้วบางส่วนไปย้อมดำด้วยผลมะเกลือจน ได้ที่ จากนั้นนำไปนึ่งอบกลิ่นด้วยปันเลื่อย (ไพล) ซึ่งการนึ่งอบนี้จะทำให้กลิ่นหอมผสมเข้าไปกับไอน้ำแทรกซึม เข้าเส้นไหมจะทำให้กลิ่นหอมติดทนนานเป็นปี และนอกจากนั้นทำให้ไหมนิ่มยิ่งขึ้นด้วย และที่สำคัญอย่างยิ่ง ของเสื้อเก็บนี้คือ กระดุมเสื้อซึ่งทำจากเงินพดด้วง ภาษาเขมรเรียกว่า “ปรักตม” มีจำนวนตั้งแต่ ๕ – ๑๐ เม็ด เม็ดเงินที่ติดบนเสื้อนี้จะบ่งบอกถึงฐานะความมั่งคั่งของคนสวมใส่ ขนาดของเม็ดเงิน ก็จะแตกต่างกันออกไป เสื้อเก็บจะมีน้ำหนักมาก เพราะนอกจากความหนาของเนื้อผ้าแล้วยังบวกกับน้ำหนักของจำนวนเม็ดเงินที่ติด กระดุม และจากเม็ดดุมหรือเม็ดเงินนี้เอง เป็นสิ่งบอกปริศนาธรรมว่า “ยิ่งร่ำรวยมั่งมีมากเท่าใดภาระหน้าที่

ความรับผิดชอบยิ่งมีมากเท่านั้น” ดังนั้นเมื่อสวมใส่เสื้อนี้แล้วจะเป็นการเตือนสติทุกครั้งเพราะความหนักของเสื้อ นั่นเอง

ปัจจุบันเท่าที่ทราบเสื้อดังกล่าวที่มีอายุเก่าแก่มาก ตัดเย็บและติดเม็ดกระดุมเงินพดด้วงในพื้นที่อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ ยังคงเหลืออยู่แต่น้อยมาก ซึ่งเป็นมรดกตกทอดมาจากรุ่นย่า, ยาย และรุ่นแม่ มีอายุร้อยกว่าปี เมื่อมีคนมายืมเสื้อดังกล่าวไปใส่งานต่างๆ คุณยายเจ้าของเสื้อต้องถอดเม็ดกระดุมเงินออกทั้งหมดให้ไปแค่ตัวเสื้อ เพราะกลัวว่าเม็ดกระดุมเงินของท่านจะหายไป และในปัจจุบันที่เม็ดดุมเหล่านั้นหายเนื่องจากว่าลูกหลานแอบขโมยไปขายหมด เลยนิยมผูกตรึงดุมด้วยผ้าเป็นปมแทน

“อวเก็บ” จะสวมใส่กับ ผ้านุ่งไหมเขมรอย่างสวยงามไม่ว่าจะเป็นผ้า สมอ สกุ อันปรม กระเนียว ผ้าโฮร โดยเฉพาะผ้าโฮร ผ้ากระเนียว ซึ่งจะนำมาต่อหัวผ้านุ่งเรียกว่า “กบาลซั่มปิวัด” และต่อเชิงผ้านุ่งเรียกว่า “ปะโบร” และที่ปะโบรนี้จะมีผ้าที่เรียกว่า “ผ้าสะเล็ก” ทอจากฝ้ายติดต่อกันที่ปลายปะโบร เพื่อให้ผ้าไหมทิ้งตัวยิ่งขึ้น เหตุที่ต้องต่อหัวผ้านุ่งและเชิงผ้าเนื่องจากผ้าทอในสมัยโบราณจะมีหน้าพื้นที่แคบเมื่อทอแล้วจะได้ผ้าหน้าแคบตามพื้นที่ เวลานุ่งจะมีขนาดสั้นจึงต้องใช้ผ้าเหล่านี้มาต่อให้ยาวขึ้นและยังทำให้เกิดความสวยงามมากยิ่งขึ้นด้วย

นอกจากนั้น การแต่งกายของผู้หญิงพื้นเมืองที่พูดภาษาเขมรจะมีผ้าหรือผ้าเปียงไหลที่เรียกว่า ผ้าเก็บ เช่นเดียวกับผ้าไหมที่นำมาตัดเสื้อ โดยใช้ในงานบุญทั่วไป งานพิธีต่างๆ ถ้าเป็นงานศพจะนิยมใช้ผ้าเปียงสีด้ายอมมะเกลือ พิธีงานบุญ งานมงคล นิยมใช้ผ้าเปียงสีขาวและสีเหลืองซึ่งเป็นสีธรรมชาติของเส้นไหมแทนสีดำ

ผ้าไหมไทยนั้น เป็นศิลปหัตถกรรมที่สำคัญยิ่งอย่างหนึ่ง ที่บรรพบุรุษไทยได้สร้างสรรค์สืบทอดกันมาเป็นเวลาช้านาน เป็นศิลปวัฒนธรรมที่ควรค่าแก่ความภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่ง เพราะไหมไทยได้รับการยอมรับจากทั่วโลกว่า “เป็นราชินีแห่งไหม” จนกลายเป็นสัญลักษณ์ประจำชาติไปแล้ว ควรค่าแก่การอนุรักษ์ให้ดำรงอยู่คู่ชาติไทยตลอดไป

การทอผ้าไหมแบบพื้นบ้าน ของบ้านเมืองหลวงเช่นกัน ถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่คนไทยในท้องถิ่น ได้ถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากรุ่นต่อรุ่น มีความผูกพัน เกี่ยวข้องกับชีวิตและจิตใจ และนับได้ว่าส่วนหนึ่งของชีวิตของชาวชนบท สมัยก่อนชาวบ้านจะปลูกหม่อนเลี้ยงไหมเอง ปลูกฝ้ายเอง ทอเอง ตัดเย็บเครื่องนุ่งห่มใช้ในครัวเรือนเอง ซึ่งแต่ละท้องถิ่นแต่ละชุมชนก็จะมีภูมิปัญญาในการผลิต การถักทอ อันเป็นอัตลักษณ์ที่แตกต่างกันไป โดยเฉพาะการย้อมสีผ้าไหม ในอดีตจะใช้วัตถุดิบธรรมชาติในการย้อมสีผ้าไหม ด้วยกรรมวิธีที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ ส่วนมากใช้สีที่ได้จากเปลือก ราก ใบ ดอก แก่น หรือผลของต้นไม้ โดยผสมกับวัตถุดิบอื่น ๆ เช่น ด่าง เกลือ เป็นต้น การผลิตไหมไทยในระดับครัวเรือนนั้นเป็นวิถีชีวิตของชาวจังหวัดศรีสะเกษ และมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว เช่น การทอผ้าเหยียบ หรือผ้าเก็บ หรือผ้าลายลูกแก้ว แล้วนำมาตัดเย็บเป็นเสื้อและย้อมด้วยสีดำด้วยมะเกลือใช้สวมใส่ทั้งในการทำงานและงานพิธีต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีการปักลวดลายหรือมีสิ่งมาประดับประดาด้วยเพื่อให้ดูสวยงามยิ่งขึ้น

ชุมชนบ้านเมืองหลวง ตำบลเมืองหลวง อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ มีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมพร้อม ๆ กับการทอผ้าควบคู่ไปด้วย เพื่อผลิตสินค้าที่ชื่อว่า เสื้อไหมเก็บบ้านเมืองหลวง ซึ่งเป็นสินค้าที่มีชื่อเสียงไปทั่วจังหวัดศรีสะเกษ ทั้งทางด้านความสวยงามและความเป็นเอกลักษณ์ เนื่องจากการผลิตเสื้อไหมเก็บที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษสู่ลูกหลาน และมีการนำเอาประเพณีวัฒนธรรมเข้ามาผสมผสานในหัตถกรรมการผลิตเสื้อไหมเก็บดังกล่าว จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะมีการรักษาและปกป้องเอกลักษณ์ กรรมวิธี และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการผลิตไว้เพื่อเป็นมรดกทางวัฒนธรรมควบคู่ไปกับ

จังหวัดศรีสะเกษและประเทศไทยต่อไป ในขณะที่เดียวกันเพื่อเป็นการเผยแพร่ให้ทั่วโลกรู้จักคุณค่าของผลิตภัณฑ์เสื้อไหมเก็บที่ผลิตจากผ้าไหมที่มีคุณภาพและเป็นเอกลักษณ์ที่แตกต่างจากผ้าไหมจากแหล่งอื่นตลอดจนเพื่อคุ้มครองเอกลักษณ์ของชาติ โดยการใช้ระบบแสดงแหล่งกำเนิดของสินค้าเพื่อคุ้มครองชื่อเสียงทางการค้า และป้องกันการลอกเลียนแบบของสินค้าไหมไทยในเวทีโลก

เสื้อไหมเก็บบ้านเมืองหลวง เป็นสินค้าจากผ้าไหมที่มีชื่อเสียงมากที่สุดในอำเภอห้วยทับทัน ลักษณะของสินค้า เป็นเสื้อที่ทำจากผ้าไหมพื้นบ้านทอมือ ทอหลายในตัว ย้อมสีดำด้วยมะเกลือ ตัดเย็บตามแบบเสื้อพื้นบ้านของชนเผ่าส่วยเขมร มีการเย็บและปักด้วยเส้นไหมสีสันและลวดลายต่าง ๆ เรียก “การแซว” และมีการอบด้วยสมุนไพรให้มีกลิ่นหอมติดทนนาน มีชื่อเรียกตามท้องถิ่นว่า เสื้อผ้าเหยียบ (วิธีการทอผ้าให้มีลายจะใช้เท้าเหยียบก้านไม้ด้านล่างที่ทอผ้าเพื่อดึงตะกรอแต่ละอันให้เกิดลาย) หรือเรียกเสื้อผ้าเก็บ (การสร้างลายในการทอ)

ผู้ผลิตเสื้อไหมเก็บบ้านเมืองหลวง คือกลุ่มเสื้อไหมบ้านเมืองหลวง ตำบลเมืองหลวง อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ ประมาณ ๑๐๐ คน ซึ่งอยู่ในชุมชน หมู่ ๑, ๒, ๓, ๔, ๖ และหมู่ที่ ๑๐ ตำบลเมืองหลวง

ลักษณะของเสื้อไหมเก็บบ้านเมืองหลวง

ลักษณะของเสื้อไหมเก็บบ้านเมืองหลวง เป็นเสื้อที่ทำจากผ้าไหมพื้นบ้านทอมือ ทอหลายในตัว ย้อมสีดำด้วยมะเกลือ ตัดเย็บตามแบบเสื้อพื้นบ้านของชนเผ่าส่วย เขมร มีการเย็บและปักด้วยเส้นไหมสีสันต่าง ๆ เรียกว่า การแซว และอบด้วยสมุนไพรให้มีกลิ่นหอมติดทนนาน มีชื่อเรียกตามท้องถิ่นว่า เสื้อผ้าเหยียบ

วัตถุดิบ

เส้นไหม ส่วนใหญ่ได้มาจากการเลี้ยงไหมเอง โดยรับไหมไทยพื้นบ้านจากศูนย์หม่อนไหมเฉลิมพระเกียรติฯ จังหวัดศรีสะเกษ และใช้ไหมจากการเพาะพันธุ์เอง นอกจากนี้ยังซื้อเส้นไหมจากร้านค้าในเขตอำเภออุทุมพรพิสัย และอำเภออื่น ๆ ในจังหวัดศรีสะเกษ รวมทั้งอำเภอใกล้เคียง คือจากบริษัทจุลไหมไทยจังหวัดสุรินทร์ด้วย

พันธุ์หม่อนที่ใช้เลี้ยงไหม เป็นหม่อนที่ปลูกขึ้นเองในหมู่บ้านเป็นส่วนใหญ่ เป็นพันธุ์พื้นบ้าน เช่น หม่อนน้อย หม่อนไผ่ และหม่อนพันธุ์ส่งเสริม ที่ได้รับการสนับสนุนจากศูนย์หม่อนไหมเฉลิมพระเกียรติฯ จังหวัดศรีสะเกษ ตั้งแต่ปี ๒๕๔๐ เป็นต้นมา บางส่วนซื้อใบหม่อนมาจากเครือข่ายหมู่บ้านใกล้เคียง ในเขตอำเภอห้วยทับทัน อำเภออุทุมพรพิสัย และอำเภออื่น ๆ และการปลูกหม่อนในบ้านเมืองหลวง ส่วนใหญ่ปลูกในไร่นา และบริเวณสวนรอบบ้าน หรือบริเวณบ้านที่มีที่ดินว่างเปล่า

วิธีการเลี้ยงไหม

เลี้ยงในกระดังมีผ้าคลุมแบบพื้นบ้าน และเลี้ยงในโรงเลี้ยงชั่วคราวใต้ถุนบ้านและหันใบหม่อนเลี้ยงไหม ซึ่งจะหันเล็กหรือใหญ่ก็ตามขนาดของตัวไหม ให้ประมาณ ๓ ครั้งต่อวัน ตัวไหมจะมีการถ่ายมูลทุกครั้งก่อนนอนและหลังตื่น ซึ่งระยะเวลาที่เลี้ยงไหมประมาณ ๒๐ วันไหมถึงจะสุกและเก็บเข้าจ่อได้ และจะสามารถเก็บรังไหมออกจากจ่อได้หลังจากที่สุกประมาณ ๓ วัน ปริมาณผลผลิตรังไหมที่ได้ประมาณ ๑๐ - ๑๕ กระดังต่อรุ่น

ชื่อเฉพาะท้องถิ่น ผ้าเก็บ/ผ้าแพรเหยียบย้อมมะเกลือ ผ้าเป็นปัจจัยสำคัญของมนุษย์ จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ มนุษย์มีการทอผ้ามาเป็นเวลาช้านาน จากอดีตจนถึงปัจจุบัน มนุษย์ได้พัฒนาการ

ทอผ้าทั้งรูปแบบ เทคนิค การย้อมสีและการให้ลวดลายต่างๆ เพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพตรงกับความต้องการของผู้บริโภค

ผ้าไหมลายลูกแก้วหรือผ้าเก็บหรือผ้าแพรเหยียบ บ้านเมืองหลวง ตำบลเมืองหลวง เป็นผ้าลายยกดอก ๔-๘ ตะกอ ที่มีลวดลายสวยงาม มีมาแต่โบราณ สืบทอดจากบรรพบุรุษ เป็นผลิตภัณฑ์ที่ทอจากเส้นไหมที่ชาวบ้านเลี้ยงเองจนได้รังไหมสีเหลืองอร่าม ตามธรรมชาติของวงจรชีวิตไหม และสาวด้วยมือให้เป็นเส้นไหมติดต่อกันตลอด (สาวไหม ภาษาเขมรเรียกว่า “ซราวโซจ” ได้เส้นไหมเส้นเล็กๆ มีความเหนียว) ลงไปเก็บไว้ในกระบุงหรือภาชนะอื่นที่สิ้นและไม่เกาะเส้นไหมรองรับ จากนั้นก็ใช้วิธีเล็งเส้นไหมให้เป็นปอย ใน ๑ ปอยมี ๖ - ๗ ไพล่ เพื่อความสะดวกในการเข็นไหมต่อไป โดยใช้หินก้อนเล็ก ๆ ที่ติดมากับทรายทับเพื่อให้เส้นไหมวิ่งออกจากกระบุงที่ละเส้น ไม่พันกัน จากนั้นเข้าสู่กระบวนการล้าง ฟอกเส้นไหมด้วยด่างที่ทำจากฟางข้าวและกำมะปรวดแห้ง เผาให้เป็นซีเถ้านำซีเถ้าไปใส่ในก้นชามรองด้วยใบตองกล้วย ใส่น้ำให้ได้น้ำประมาณ ๓ - ๔ ลิตร นำไปต้มให้น้ำเดือดใส่เส้นไหมลงไปต้มประมาณ ๑๕ - ๒๐ นาที (ถ้านานเกินไปเส้นไหมจะแตกและอ่อนเหลว) นำออกมาล้างกับน้ำสะอาด ตากให้แห้ง จะได้เส้นไหมอ่อนนุ่ม เป็นเงามัน นำมาใส่กง กวักเส้นไหมจากกงเข้าไปในอักษระจายไปตามความยาวของอักษ ระเตรียมนำเข้าหลักคัน เก็บเส้นไหมเข้าสีบูก และทอเป็นผืนผ้าไหมลายลูกแก้ว หรือผ้าเก็บหรือผ้าเหยียบ แบบโบราณดั้งเดิมซึ่งเมื่อปี ๒๕๔๔ ได้รับการคัดเลือกให้เป็นผ้าเอกลักษณ์ของจังหวัดศรีสะเกษ โดยจังหวัดศรีสะเกษ ได้ส่งเสริมสนับสนุนการผลิต การจำหน่ายและแต่งกายด้วยผ้าเหยียบหรือผ้าเก็บหรือผ้าไหมลายลูกแก้ว เพื่อส่งเสริมอนุรักษ์สืบสาน ให้คงอยู่คู่จังหวัดศรีสะเกษตลอดไป

จากความเพียรพยายาม ของชาวบ้านที่อาศัยอยู่ตามชนบท ยังคงความโบราณในการเลี้ยงไหมซึ่งมีกระบวนการขั้นตอนการเลี้ยงที่ซับซ้อนกว่าจะได้เส้นไหม นำมาทอเป็นผืนผ้าไหมแต่ละผืนนั้น ต้องใช้ความชำนาญ ประสบการณ์ความอดทนและความมีใจรักในการทอผ้าไหมแบบเขมรโบราณเป็นอย่างมาก เนื่องจากมีขั้นตอน กระบวนการผลิตที่มากมายหลายขั้นตอน กว่าจะได้มาเป็นผ้าไหมลายลูกแก้วหรือผ้าเก็บหรือผ้าเหยียบ ของชาวไทยที่พูดภาษาเขมรบ้านสำโรงเหนือ ซึ่งเป็นวิถีชีวิต ดั้งเดิมที่ ยังคงเหลืออยู่ในปัจจุบันไม่มากนัก อาจเป็นเพราะปัจจัยหลาย ๆ อย่าง เช่น สภาพสังคม ได้เปลี่ยนแปลงไปตามยุค ตามสมัย ประกอบกับผ้าไหมกลับมา เป็นที่นิยมของคนทั่วไป ความต้องการของตลาดมีมากขึ้น จากเดิมทอเพื่อใช้ในครัวเรือน เปลี่ยนมาเป็นทอเพื่อเป็นการค้าการขายแลกเปลี่ยน โดยได้พัฒนาลวดลายและสีสันทันเพื่อสนองความต้องการของผู้ใช้ แต่ถึงอย่างไร ชาวพื้นเมืองที่พูดภาษาเขมร ก็ยังคงรักษาเอกลักษณ์เฉพาะตัวไว้อย่างเหนียวแน่น วัสดุที่ใช้ จึงไม่เพียงพอ ตามความต้องการ จึงได้ซื้อเส้นไหม จากเพื่อนบ้าน และตามตลาดนัดจังหวัดศรีสะเกษหรืออำเภอใกล้เคียง หรือมีพ่อค้าแม่ค้านำไปขายให้ที่หมู่บ้าน นอกจากนี้ ยังมีการนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยเพื่อให้เสร็จเร็วขึ้น ให้ทันต่อความต้องการของผู้บริโภค จึงอาจทำให้วงจรการเลี้ยงไหมและทอผ้าขาดหายไปไม่ครบถ้วนดังในอดีตที่เคยปฏิบัติมา ฉะนั้น การรักษาเอกลักษณ์หรือ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม จึงจำเป็นต้องมีการสืบทอดอย่างถูกต้องและเข้าใจ ไม่ใช่เข้าใจเพียงผิวเผิน และมาประยุกต์เป็นโน้नเป็นนี้ จนลืมรากเหง้าของคติชนที่ซ่อนอยู่ในทุกส่วนของวัฒนธรรมอย่างแท้จริง

กลุ่มทอผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือบ้านเมืองหลวง ตำบลเมืองหลวง ปัจจุบันเทคโนโลยีต่าง ๆ ได้มีความก้าวหน้าทันสมัย อนุชนรุ่นหลังไม่มีความขยัน อดทน ในการผลิตวัตถุดิบเพื่อนำมาใช้ในการ

ทอผ้า จึงหันมาใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่และซื้อหาจากผู้ประกอบการอื่นมาใช้แทน หรือประยุกต์ใช้ ทำให้ได้ปริมาณมากรวดเร็วและทันต่อการใช้งานหรือซื้อขาย

ผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือบ้านเมืองหลวง หมู่ ๓ ตำบลเมืองหลวง เป็นภูมิปัญญาเก่าแก่ที่กลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยที่พูดภาษาท้องถิ่นเป็นภาษาเขมร ได้สืบทอดกันมาเป็นเวลายาวนาน มีขั้นตอนในการทำที่ซับซ้อนซึ่งต้องใช้ความเชี่ยวชาญและความอดทน เป็นอย่างมากจึงจะได้ผ้าที่ดำสนิท เป็นมัน สวยงาม แต่ปัจจุบันจากความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ทำให้มีสีย้อมผ้าสำเร็จรูปที่สะดวกในการใช้มากกว่า จึงทำให้ภูมิปัญญาในการย้อมสีผ้าจากวัสดุธรรมชาติกำลังจะสูญหาย จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการเก็บรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้ ดังกล่าวไว้เพื่อศึกษาต่อไป และเพื่อเป็นการส่งเสริม อนุรักษ์ สืบสาน และเผยแพร่ เกี่ยวการทอผ้าไหมลายลูกแก้วแบบโบราณของบ้านเมืองหลวง ยังคงอยู่ตลอดไป องค์การบริหารส่วนตำบลและสถานศึกษาจึงได้สนับสนุนและส่งเสริมให้มีการให้บูรณาการเป็นแหล่งเรียนรู้กับเยาวชนนักเรียน นักศึกษา ตลอดจนส่งเสริมให้มีการผลิตผ้าไหมลายลูกแก้ว ในครัวเรือนของตนเป็นส่วนใหญ่ เมื่อแยกจากกลุ่มอาชีพไปแล้ว

มะเกลือ

ชื่อวิทยาศาสตร์ Diospyros mollis Griff

ชื่อท้องถิ่น ในจังหวัดศรีสะเกษ ชุมชนที่พูดภาษาลาว/ส่วย เรียก มะเกลือ บักเกือ
ชุมชนภาษา เขมรบ้านเมืองหลวงเรียก มักเกลือ บักเกือ

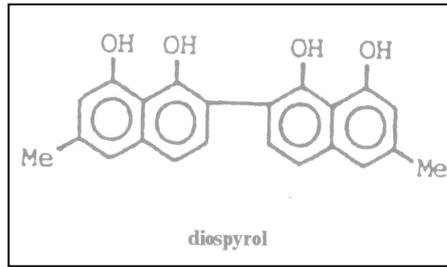
มะเกลือ หมายถึง ไม้ยืนต้นขนาดกลาง จนถึงขนาดใหญ่ลำต้นตรง เปลือกนอกสีดำ แตกเป็นสะเก็ดเล็ก ๆ ใบเดี่ยวรูปไข่สีเขียวเข้ม เรียงสลับกัน ออกดอกตามซอกใบ เป็นช่อและดอกเดี่ยว มีต้นตัวผู้และต้นตัวเมีย ดอกตัวผู้เป็นช่อสั้น ๆ ออกตามง่ามใบ ใน ๑ ช่อ มีประมาณ ๒ - ๓ ดอก ดอกตัวเมียออกเป็นดอกเดี่ยว มีผล กลม ผิวเรียบ สีเขียวอมเทา เมื่อผลสุก ผิวผลเปลี่ยนเป็นสีเหลืองอมเทา ภายในมีเมล็ด ๔-๕ เมล็ด มีเนื้อนิ่ม ๆ สีเหลือง รสหวาน เฝื่อน เดิมมักเกลือ เป็นภาษาเขมร แปลเป็นภาษาไทยว่า ต้นมะเกลือ

มะเกลือ เป็นพันธุ์ไม้วงศ์เดียวกับมะพลับและตะโก เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง จนถึงขนาดใหญ่ สูงประมาณ ๑๐ - ๒๐ ม. บางครั้งสูงได้ถึง ๓๐ ม. ลำต้นตรง เปลือกนอกสีดำ แตกเป็นสะเก็ดเล็ก ๆ ใบเดี่ยวรูปไข่สีเขียวเข้ม เรียงสลับกัน เมื่อใบแห้งจะเปลี่ยนเป็นสีดำ กิ่งอ่อนใบมีขนนุ่ม แกมขอบขนานขนาด ๑.๕-๔ x ๔-๘.๕ ซม. ปลายใบสอบแคบเข้าหากัน โคนใบกลมมน เนื้อใบบางเกลี้ยง ท้องใบเห็นเส้นใบชัด แตกกิ่งก้านทุกส่วนของลำต้นเป็นพุ่มกลม ออกดอกตามซอกใบ เป็นช่อและดอกเดี่ยว มีต้นตัวผู้และต้นตัวเมีย ดอกตัวผู้เป็นช่อสั้น ๆ ออกตามง่ามใบ ใน ๑ ช่อ มีประมาณ ๒-๓ ดอก ดอกตัวเมียออกเป็นดอกเดี่ยว ดอกตัวผู้และตัวเมียมีสีเขียวอมเหลือง ดอกตัวเมียมีกลีบรองกลีบดอกคงทนและขยายใหญ่เมื่อเป็นผล จะออกดอกกระหว่างเดือนมกราคม-กันยายน มีผล กลม ผิวเรียบ สีเขียวอมเทา เมื่อผลสุก ผิวผลเปลี่ยนเป็นสีเหลืองอมเทา ภายในมีเมล็ด ๔-๕ เมล็ด มีเนื้อนิ่ม ๆ สีเหลือง รสหวาน เฝื่อน

ผลมะเกลือ เมื่อสุกเต็มที่ผิวเปลือกจะเป็นสีเหลือง ผลดิบเมื่อนำมาบด หรือตำจะเป็นสีดำ ใช้ย้อมผ้าเรียก “ผ้าย้อมมะเกลือ” ผลมะเกลือจะแก่พอดีในการใช้ย้อมผ้าในระหว่างเดือนมิถุนายน-ธันวาคม

สาระสำคัญ

ในผลมะเกลือมีสารชื่อ ไดออสไพโรลไดกลูโคไซด์ (diospyrol-digluconide) ซึ่งจะถูกออกซิไดซ์ได้ง่าย กลายเป็นสารไดออสไพโรล (diospyrol) ซึ่งมีสีดำย้อมผ้าติดทนดี

ประโยชน์

สีดําจากลูกมะเกลือใช้ย้อมผ้าและแพรให้มีสีดําสนิทเมื่อย้อมหลายหนจนสีติดดีแล้ว ประมาณ ๒๐ ครั้ง สีจะไม่ตก ยิ่งถูกแดดยิ่งดํา ผ้าที่ย้อมจะมีคุณภาพดี นอกจากนั้นยังทำให้เนื้อผ้าหนาขึ้น เพราะในผลมะเกลือมีสารรสฝาด ผ้าแพรที่ย้อมด้วยมะเกลือจะได้เนื้อแพรที่ดําเป็นมัน

วัสดุที่ใช้ในการผลิตผลงาน มีดังนี้

๑. เส้นไหม

๒. มะเกลือ

ลูกมะเกลือ แก่ขนาดให้สีดําดี

ดอกลำเจียก

ขมิ้น

พืชสมุนไพรช่วยให้ความหอมและสีติดทนนาน

พืชสมุนไพรชนิดต่างๆที่มีอยู่ในท้องถิ่น เช่น ขมิ้น ,ไพล,ดอกลำเจียก และอื่นๆใช้เพื่อให้ผ้าไหมได้กลิ่นหอม
แหล่งที่มาของวัสดุ

วัสดุที่ใช้ในการทอผ้าไหมหลายลูกแก้ว มีที่มาในแต่ละประเภท ดังนี้

๑. เส้นไหม

แต่เดิม ได้จากการเลี้ยงไหมเองและของชาวบ้านในชุมชน ในปัจจุบัน มีความนิยมมากยิ่งขึ้น ประกอบกับการเลี้ยงไหมใช้เองค่อนข้างยุ่งยากและไม่ทันต่อการผลิตผ้าลายลูกแก้วย้อมมะเกลือ เนื่องจากเป็นที่นิยมของคนทั่วไป จึงได้ซื้อจากเพื่อนบ้านบ้างและซื้อจากตลาดตามอำเภอหุ้มพริสัยและอำเภอใกล้เคียง ในจังหวัดศรีสะเกษ และสุรินทร์ในราคากิโลกรัมละ ๑,๐๐๐ - ๑,๔๐๐ บาท ขึ้นอยู่กับเกรดของเส้นไหม

๒. สีย้อมไหม

๒.๑. ใช้สีธรรมชาติที่ได้จากผลมะเกลืออย่างเดียว ซึ่งสามารถหาได้ในท้องถิ่น หมู่บ้านในตำบล เมืองหลวงและหมู่บ้านใกล้เคียง

๒.๒ ใช้สีเคมี ย้อมเส้นไหมไว้ถักทอให้เป็นตัวเสื้อและมีลวดลายสีสันให้สะดุดตาผู้คน เช่น สีขาว สีแดง, สีเหลือง สีชมพู เป็นต้น

เครื่องมือที่ใช้ในการผลิต

ในการผลิตผ้าไหมลายลูกแก้ว มีเครื่องมือเครื่องใช้ในการผลิต ดังนี้

๑. ฟืม

ฟืม เป็นอุปกรณ์การทอผ้า สำหรับทอให้เส้นไหมพุ่งชิดติดกัน โดยมีฟันฟืมสอดด้วยเส้นไหมทางเส้นยืนและมีตะกอนในการยกเส้นด้ายขึ้น-ลง เพื่อให้เกิดช่องว่างในการสอดด้ายเส้นพุ่งด้วยกระสวย

ฟืม

๒. กี่ทอผ้า

กี่ทอผ้า ทำเป็นโครงไม้เนื้อแข็ง ประกอบด้วย ไม้ซื่อกี่, เสากี่, ไม้ข้างกี่ ไม้หน้าตัก, แป้นนั่ง หลักหัวเขากการประกอบอุปกรณ์โครงกี่แต่ละโครงจะมีความกว้างประมาณ ๒ เมตร ยาวประมาณ ๓-๓.๕ เมตร โดยใช้วิธีการเจาะรูเข้าลิ้มติดไม้ติดกันในแต่ละส่วน ใช้สำหรับกางทูก เพื่อทำการทอผ้า หรือในปัจจุบัน ขาดความพิถีพิถันอาจตอกตะปูแทนการเข้าลิ้มไม้แต่จะไม่ทนเหมือนเข้าลิ้มไม้

กี่ทอผ้า

๓. อัก

อัก ทำจากไม้เนื้อแข็ง ประกอบด้วยแท่งไม้ ๖ ตัว (ขาของอัก) ยึดด้วยแผ่นไม้เนื้อแข็งที่เลื่อยให้เป็นวงกลมด้านบนและด้านล่าง เจาะรูตรงกลางทั้งสองข้างให้ตรงกัน เพื่อใช้สอดอักเข้ากับขาตั้งอัก สำหรับหมุนอักเพื่อกรอด้ายจากกงด้าย

อัก

๔. ไม้คอนอัก

เป็นเครื่องมือที่ใช้คู่กับอัก ใช้สำหรับกรอเส้นไหม ลักษณะของไม้คอนอัก มีลักษณะเป็นไม้ตั้งสูงประมาณ ๑ ศอก มีฐานเป็นแผ่นไม้สี่เหลี่ยมหนาพอสมควรสำหรับยึดไม้ให้ตั้งตรง ตรงปลายสุดของไม้เจาะรูสอดไม้เนื้อแข็งยื่นไปข้างหน้าให้ตั้งฉากกับฐาน โดยส่วนไม้ที่ยื่นออกไปใช้เป็นที่สำหรับสอดอักใช้กรอเส้นไหม ในปัจจุบัน หันมาใช้เหล็กเส้นแทน เนื่องจากหาได้ง่ายและคงทนกว่าไม้

ไม้คอนอัก

๕. กงและหลักตีนกง

กงเป็นเป็นเครื่องมือสำหรับการกรอไหม มีลักษณะเป็น ๘ แฉก โดยใช้ไม้ไผ่ สี่เส้น วางไว้ตัดกันตรงกึ่งกลางของไม้ แต่ละแฉกใช้เชือกในล่อนผูกโยงติดกัน เฝียงสลับแฉกไปมา ตรงกลางไม้ที่ไขว้กันเจาะรูแล้วใช้เหล็กเส้นสอดผ่านรูทั้ง ๒ ข้าง สำหรับวางบาดกับหลักตีนกง

หลักตีนกง มี ๒ ข้าง ลักษณะเป็นไม้ตั้งตรง ตรงฐานกง เป็นท่อนไม้แผ่นหนาเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า สำหรับยึดติดไม้กง

กงและหลักตีนกง

๖. หลา หรือระหัด

หลา ภาษาเขมรเรียก ระหัด เป็นเครื่องใช้จำเป็นสำหรับคนสมัยก่อนทำจากไม้เนื้อแข็ง มีเหล็กในสอดเข้ากับรูไม้ ๒ ตัว สลักกลดลายทางด้านหัวหลา เหล็กในจะมีลักษณะหมุนได้และทำหน้าที่ปั่นไหมเป็นเส้นไหมให้เป็นเส้นกลม ส่งอีกด้านหนึ่ง ซึ่งต่อจากตัวหลาที่เป็นไม้ขนาดยาวประมาณเมตรเศษ มีหลักไม้ ๒ ตัว เจาะรูผ่านเพลากลางหลาที่ทำจากไม้ไผ่ ลักษณะคล้ายล้อเกวียนแต่เล็กกว่า สามีของคูณยายสาสี่ จงใจ ได้พัฒนาจากการนำไม้ไผ่มาทำวงล้อคล้ายล้อเกวียนเพื่อใช้หมุนปั่นด้าย โดยหันมาใช้วงล้อจักรยานเก่าที่เลิกใช้แล้ว ทำเป็นวงล้อแทน การหล่อลื่นดีและแข็งแรง ทนทานกว่าวงล้อไม้ไผ่) เหล็กที่สอดจากรูเพลากลางไม้ไผ่

ด้านหน้าจะยื่นออกมาเป็นสำหรับมือจับหมุน กงหลาจะมีเชือกโยงระหว่างกงหลาไปยังเหล็กใน เมื่อเวลาหมุน กงหลาเหล็กในก็จะหมุนปั่นเส้นไหมไปด้วย โดยใช้มือทั้งสองพร้อมกัน มือซ้ายจับเส้นไหม มือขวาหมุนกงหลา

หลาหรือระหัด

๗. กระจสวาย

เป็นอุปกรณ์ทอผ้าที่ทำจากไม้เนื้อแข็ง มีความยาวประมาณ ๔๐ เซนติเมตร ลักษณะปลายเรียว ทั้งสองข้าง ส่วนตรงกลางจะเจาะเป็นร่องสี่เหลี่ยมลึกประมาณ ๑-๒ เซนติเมตร กว้างประมาณ ๒ เซนติเมตร และยาวประมาณ ๔ เซนติเมตร ซึ่งร่องตรงกลางของกระจสวาย ใช้สำหรับสอดใส่หลอดด้ายสำหรับสอดเส้นพุ่ง ในการทอ ไม้สำหรับทำกระจสวาย ส่วนใหญ่จะใช้ไม้พะยูน ไม้ประดู่ เนื่องจากยังใช้ ยิง เงามัน ลื่น

กระจสวาย

๘. หลอดด้าย (ไหม)

หลอดด้าย ใช้สำหรับกรอด้ายหรือเส้นไหมที่ใช้ในการทอผ้า ทำจากไม้ไผ่ในส่วนที่เป็นแขนงหรือ กระจดาชแข็งพันเป็นแท่งยาวประมาณ ๓ เซนติเมตร มีรูตรงกลางเล็กๆ สำหรับสอดติดกับหลอดด้ายกับ กระจสวายไม้เหยียบหูก ใช้สำหรับสอดใส่เชือกหูกในขั้นตอนการทอผ้า เพื่อให้เขาหูก อ้า พอที่จะสอดกระจสวาย เส้นไหมไปมาได้ ทำจากไม้ไผ่หรือไม้ชนิดอื่นก็ได้ ที่มีลักษณะกลมและความแข็งแรงพอที่จะรับน้ำหนักได้ ในการทอผ้าลายลูกแก้ว จะใช้ไม้เหยียบหูก ๓ ท่อน เนื่องจากมี ๓ ตะกอ โดย ๑ เขาหูกจะใช้ไหมเหยียบ ๑ ท่อน

หลอดไหม

หลอดด้าย

อุปกรณ์ในการย้อมผ้า

ในการย้อมผ้าไหมลายลูกแก้ว มีอุปกรณ์ ดังนี้

๑. ปีบ ใช้สำหรับใส่ผ้าไหมลายลูกแก้วหนึ่งให้สีดำจากผลมะเกลือติดทนนาน

ปีบ

๒. ไม้กากบาท ใช้สำหรับวางรองกันปีบ เพื่อใส่น้ำไว้ตั้งไฟหนึ่ง

ไม้กากบาท

๓. ตะแกรงวางรองผ้าบนไม้กากบาท

ตะแกรง

๔. ครกและสากตำข้าว

ใช้สำหรับตำผลมะเกลือให้ละเอียด

ครกและสากตำข้าว

๕. ครู่ถึง

ครู่ถึงใช้สำหรับผสมมะเกลือที่ตำละเอียดแล้ว กับน้ำเพื่อใช้ย้อมผ้าไหมลายลูกแก้ว

ครุถัง

๖. เหล็กคียบ

ใช้สำหรับคียบผ้าออกจากปื๊บและคียบถ่าน

เหล็กคียบ

๗. เตาและฟืน ใช้สำหรับก่อไฟนึ่งผ้า

เตาและฟืน ใช้นึ่งผ้าไหมที่ย้อมสีให้ติดทน

๘. กะลา ใช้เป็นอุปกรณ์ในการตักกากมะเกลือออกจากปื๊บที่ใส่ระหว่างผ้าในระหว่างนึ่ง

กะลา

ขั้นตอนกระบวนการผลิต/วิธีทำ

ขั้นเตรียมการ

๑. ขั้นการทอผ้าลายลูกแก้ว

๑.๑ ขั้นเตรียมเส้นไหม

ตามปกติเส้นไหมพื้นบ้านที่เลี้ยงในท้องถิ่น มี ๓ ชนิด คือ ไหมใหญ่หรือไหมหัว เป็นเส้นไหมที่สาวจากเปลือกนอกของรังไหมตามปกติจะมีซี่ไหมหรือปุ่มปมติดมาด้วย ไหมกลาง เป็นเส้นไหมที่สาวจากรังไหมภายหลังจากการสาวไหมเปลือกนอกแล้ว จะได้เส้นไหมที่เรียบสวย เหนียว มีขนาดปานกลาง และไหมน้อย เป็นเส้นไหมที่ได้จากการสาวเปลือกนอกของรังไหมออกไปหมดแล้ว จะได้เส้นไหมที่เล็กเรียบสม่ำเสมอ เป็นเงางาม บางแห่งจะแบ่งขนาดเส้นไหมเป็นเกรด เอ เกรด บี แล้วแต่ความละเอียดประณีตของผู้ใช้ประโยชน์จากเส้นไหม

นำเส้นไหมที่ได้จากเลี้ยงตามธรรมชาติหรือวงจรชีวิตของไหม มาล้างด้วยน้ำต่าง ที่ทำจากฟางข้าวและก้านมะพร้าวแห้ง เฝ้าให้เป็นซี่ให้น้ำซึมเข้าไปในก้นชะนางรองด้วยใบตองกล้วย ใส่น้ำให้ได้น้ำประมาณ ๓-๔ ลิตร นำไปต้มให้น้ำเดือดใส่เส้นไหมลงไปต้มประมาณ ๑๕-๒๐ นาที (ถ้านานเกินไปเส้นไหมจะแตกและอ่อนเหลว) นำออกมาล้างกับน้ำสะอาด ตากให้แห้ง จะได้เส้นไหมอ่อนนุ่ม เป็นเงา มัน นำมาใส่กนกักเส้นไหมจากกงเข้าไปในอ๊ก กระจายไปตามความยาวของอ๊ก เพื่อทำเส้นยืนและเส้นพุ่ง เตรียมนำเข้าหลักคั้นประมาณความยาวของผ้าที่ต้องการทอ ส่วนการทำเส้นพุ่งนั้น จะนำเส้นไหมจากอ๊กไปกรอด้วยระหัดเข้าหลอด ที่มีรูตรงกลางเพื่อสอดเข้ากับกระสวย

๑.๒ ขั้นการทอผ้าไหมลายลูกแก้ว

เก็บตะกอ เส้นไหมยืนเข้าสีบทุกและทอผ้าด้วยฟืม ๗๐ ฟืมฟืม ยก ๕ ตะกอ ด้วยการเหยียบไม้เพื่อเส้นยืนแยกออกหรืออ้อออก ทอให้เป็นผ้าไหมลายลูกแก้ว ผืนยาวตามที่ต้องการ

๑.๓ นำไปตัดเป็นเสื้อแขนกระบอกแบบไทยโบราณ เสื้อร่วมสมัย,ชุดกระโปรงหรือบางครั้งก็มีผู้สั่งให้ทำเป็นผ้าสะไบหรือผ้าเปียง ผ้าคลุมไหล่ เสื้อผู้ชาย ตัดเป็นทรงเสื้อเชิ้ต คอปกแขนยาวและเสื้อคอกลม ฯลฯ โดยเย็บเฉพาะส่วนคอและส่วนแขนติดกับไหล่ ซึ่งเป็นส่วน ที่ไม่เย็บให้เป็นตัวเพราะเมื่อนำมาย้อมมะเกลือแล้วผ้าจะแน่นและเหนียวมาก เข็มจักรเย็บผ้าไม่สามารถเย็บได้ ถ้าหากเย็บให้เป็นตัวเสื้อเลย จะทำให้เสื้อหดตัวมากและจะไม่ได้รูปทรงที่สวยงามตามที่ต้องการ จากนั้นก็นำไปย้อมสีธรรมชาติจากผลมะเกลือ

นำผ้าไหมลายลูกแก้วที่ทอเป็นผืนแล้วมาตัดเป็นเครื่องนุ่งห่ม

๒. การเตรียม สีมะเกลือ

เก็บผลมะเกลือที่แก่จัด ลงมาปาดขั้วออก ในการย้อมแต่ละครั้งใช้มะเกลือประมาณ ๑ กิโลกรัม นำไปตำในครกตำข้าว เมื่อมะเกลือแตกละเอียดจะได้เนื้อมะเกลือที่เป็นสีเหลืองนวล แล้วนำไปละลายกับน้ำประมาณ ๒ ลิตร จะได้น้ำมะเกลือสีเหลืองนวลและเป็นฟองขึ้น

ผลมะเกลือที่เด็ดก้านแล้ว

นำผลมะเกลือใส่ครกตำละเอียด

เอามะเกลือที่ตำละเอียดแล้วลงไป
ละลายในครกถึงละเอียดมะเกลือ

น้ำมะเกลือที่พร้อมจะย้อมผ้าไหม

ขั้นการผลิต

ขั้นตอนการย้อมผ้า

- ๑) นำผ้ากรองวางบนปากครกถึงที่ใส่น้ำมะเกลือ ที่ละลายไว้แล้ว
- ๒) นำเส้นหรือผ้า ที่เตรียมไว้ ลงไปในน้ำมะเกลือ แล้วขยี้ให้ทั่ว ทีละตัว ยกขึ้น นำไปตากบนพื้นดิน เรียบเพื่อให้ผ้าไหมอูมน้ำย้อมมะเกลือและค่อย ๆ ไหลลงดิน ทำให้สีดำติดผ้าเร็วขึ้นและแห้งพร้อมกันทั้งผืน ถ้า ตากบนราว จะทำให้น้ำย้อมมะเกลือไหลจากบนลงล่างและเร็วกว่าบนดิน สีที่ติดไม่สม่ำเสมอ เมื่อผ้าแห้งพอ หมด ๆ ยกขึ้นตากบนราวไม่ให้แห้งสนิท และนำลงไปย้อมในน้ำมะเกลือใหม่ ทำซ้ำ ๆ ประมาณ ๖-๗ ครั้ง
- ๓) ทำการย้อมซ้ำ ๆ กันหลายครั้งตามกรรมวิธีเดิม ประมาณ ๕-๖ ครั้ง ใช้เวลาประมาณ ๒ วัน จึงนำไปหนึ่งครั้งหนึ่ง
- ๔) นำไปนึ่งในน้ำที่เตรียมไว้ เป็นการนึ่งครั้งที่หนึ่ง เพื่อให้สีดำของมะเกลือติดทนนาน
- ๕) เมื่อนึ่งได้ที่ หมายถึง น้ำเดือดคว้นขึ้นจากก้นน้ำจนทั่วทั้งน้ำแล้วยกลงมา นำออกสลัดกากมะเกลือ ทิ้งให้สะอาด
- ๖) นำไปตากให้แห้ง ถ้าวันไหนมีแสงแดดมาก ๆ จะทำการย้อมได้ประมาณ ๕-๖ ครั้ง ทำให้ย้อมเสร็จ เร็วขึ้น
- ๗) นำกลับทำการย้อมซ้ำ ๆ กันหลายครั้ง โดยกรรมวิธีและขั้นตอนเดิม และนำไปนึ่งอีกเป็นครั้งที่ ๒ - ๑๕ หรืออาจจะมากหรือน้อยกว่านั้นบ้างเล็กน้อย ขึ้นอยู่กับสภาพอากาศ และคุณภาพของย้อมมะเกลือ เพื่อให้ผ้าที่ได้สีดำ เป็นเงางาม ตามความต้องการ

ขั้นตอนการนึ่งผ้า มีดังนี้

- ๑) นำไม้กากบาท ลงในน้ำ ใส่น้ำให้ท่วมก้นน้ำประมาณ ๒๐ เซนติเมตร
- ๒) นำตะแกรงไม้ไผ่วางบนไม้กากบาทเพื่อรองผ้าที่จะนำไปนึ่ง
- ๓) นำใบขมิ้นหรือ ใบพลู ลงไปวางรองพื้น อีกชั้นหนึ่งเพื่อไม่ให้ผ้าติดกับน้ำ ซึ่งอาจทำให้ผ้าไหม้หรือ กรอบได้
- ๔) โรยด้วยสมุนไพรหอมและกากมะเกลือ
- ๕) นำผ้าชั้นที่ ๑ ลงไป โรย กากมะเกลือชั้นอีก นำผ้าชั้นที่ ๒ - ๘ ด้วยกรรมวิธีเช่นเดิม เต็มน้ำเดือด

๖) ดึงปลาย ใบขมิ้นที่รองพื้นจากด้านข้างบีบที่เหลืออยู่ขึ้นมาปิดให้มิด ใช้ฝ่าหม้อดินปิดทับ เพื่อให้ควันระอุทั่วผ้าที่อยู่ในบีบ

๗) นำขึ้นเตา ก่อไฟหนึ่งจนกว่าจะมีควันขึ้นทั่วทั้งบีบ ใช้เวลาประมาณ ๒ ชั่วโมง

๘) นำออกมาสลัดกามมะเกลือออกให้หมด นำไปตากแดด และทำการย้อมใหม่ ตามกระบวนการขั้นตอนเดิม ทำเช่นนี้อยู่ประมาณ ๑๐-๑๕ ครั้ง โดยทำการย้อมอย่างน้อย ๕-๖ ครั้ง หนึ่งครั้งหนึ่ง ผ้าถึงจะได้สีดำสนิท ติดทนนาน เป็นเงางาม

หมายเหตุ ในขั้นตอนในการย้อมครั้งสุดท้าย คือประมาณครั้งที่ ๑๕ จะนำพืชสมุนไพรชนิดต่างๆที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ในท้องถิ่น ไปตำร่วมกับมะเกลือเพื่อให้ได้สีดำที่ติดทนนานเป็นเงางามและมีกลิ่นหอม

๙) เมื่อทำการย้อมครั้งสุดท้ายเสร็จเรียบร้อย นำไปนึ่ง ให้นำเดือดควันขึ้นทั่วทั้งบีบ แล้วนำออกไปซักด้วยผงซักฟอก ล้างด้วยน้ำสะอาด นำไปตากบนราวไม้ให้แห้งสนิท

๑๐) เป็นขั้นตอนการเย็บตะเข็บผ้าแต่ละด้านติดเข้ากันให้เป็นรูปทรงเสื้อโดยจะใช้ด้ายไหมหลากสี เช่น ขาว แดง ส้ม เขียว น้ำเงิน ตรงส่วนที่เย็บตะเข็บ นี้ชาวบ้านเมืองหลวงหรือคนพื้นเมืองที่พูดภาษาท้องถิ่นเป็นภาษาเขมรเรียกว่า “เทอแซว (การทำตะเข็บ)” หรือการแซว ซึ่งด้ายไหมที่เย็บเป็นเส้นจะตัดสีของเสื้อดูสะดุดตาสวยงาม และที่คอเสื้อจะทำเป็นลวดลายตามจินตนาการที่สวยงาม ใช้เข็มเย็บผ้าและเส้นไหมสีต่าง ๆ เช่น สีขาว แดง ชมพู เหลือง มาถักเพื่อต่อตัว ต่อแขน ติดกระเปาะ ให้เป็นตัวเสื้อที่สวมใส่ ด้วยลวดลายที่แตกต่างกัน ส่วนเส้นไหมที่ใช้ถักต่อ ใช้เส้นไหม ๘ เส้น มาควบโดยวิธีง่าย ๆ คือ นั่งลงราบกับพื้น ยื่นขาซ้ายหรือ ขวาแล้วแต่นัดออกไปข้างหน้า นำเส้นไหม ๘ เส้น มาเกาะที่ปลายนิ้วโป่งที่ยื่นออกไป ดึงปลายเส้นไหมทั้งสองข้างเข้าหาตัวเอง จะได้เส้นไหม ๑๖ เส้น ยื่นขาอีกด้านหนึ่งออกไปวางเส้นไหมลงตรงที่นัด ใช้ฝ่ามือด้านขวาหรือซ้ายแล้วแต่นัด กดแล้วรูดไปมา มืออีกด้านหนึ่งดึงเส้นไหมให้ตึงสอดนิ้วเข้าระหว่างเส้นไหมทั้งสองด้าน จนเส้นไหมควบรวมเป็นสองเส้น ค่อย ๆ ลากนิ้วมือที่สอดระหว่างเส้นไหมทั้งสองด้านไปหา นิ้วหัวแม่เท้าจะได้เส้นไหมที่มีขนาดใหญ่พอสมควร

อุปกรณ์การแซวและการแซว

๑๐.๑ ถักต่อด้านข้างทั้งสองข้าง แขนทั้งสองข้างให้ติดเป็นตัวเสื้อด้วยลายตีนตะขาบ โดย ด้านข้างของตัวเสื้อทั้งสองข้าง จะเหลือไว้ประมาณ ๑๕-๒๐ เซนติเมตร ให้เป็นเหมือนตัวเสื้อที่ผ่าด้านล่าง

๑๐.๒ ถักต่อติดกระเป๋าละบายตัวเสื้อด้านหน้าและด้านข้างด้วยลายขามดแดง

๑๐.๓ ปักลายชายเสื้อด้านข้างที่เหลือด้วยลายขามดแดงเดินเส้น ให้เป็นลวดลายด้วยสีที่ต้องการ ปัก ดอกพิกุล ระหว่าง ลายขามดแดงแบลายปักเดินเส้นเพื่อความสวยงาม

๑๑) ตัดกระดุมที่ทำจากเงินพดด้วง ภาษาในท้องถิ่น (เขมร) เรียกว่า "ปรักตม" มีจำนวนตั้งแต่ ๕ ถึง ๑๒ เม็ด ซึ่งเม็ดเงินที่ติดบนเสื้อนี้จะบ่งบอกถึงฐานะความมั่งคั่งของคนสวมใส่ ขนาดของเม็ดเงินก็จะแตกต่างกันออกไป และเสื้อดังกล่าวจะมีน้ำหนักมาก จากความหนาของเนื้อผ้าแล้วบวกกับน้ำหนักของจำนวนเม็ดเงินที่ติด คนพื้นเมืองที่พูดภาษาเขมรโบราณจึงมีความเชื่อว่า "ยิ่งร่ำรวยมั่งมีมากเท่าใดภาระหน้าที่ความรับผิดชอบยิ่งมีมากเท่านั้น" เมื่อใส่เสื้อนี้แล้วจะเป็นการเตือนสติทุกครั้งเพราะความหนักของเสื้อ ส่วนผู้มีฐานะยากจนก็ร้อยเชือกผูกเอา จะได้เสื้อหรือผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือ ซึ่งเป็นผ้าโบราณ ที่เกิดจาก

ภูมิปัญญาดั้งเดิม สืบทอดจากบรรพบุรุษ ที่เรียกว่า “เสื่อโบราณ” หรือ “อ่าวเก็บ” ในสมัยก่อน เสื่อหรือจะเป็นสีดำนีท ปัจจุบันเพื่อให้เป็นไปตามสมัยนิยม จึงได้พัฒนาด้วยการถักทอหลากหลายสีต่าง ๆ ให้มีความวิจิตรบรรจง สะดุดตา มากยิ่งขึ้น และเนื่องจากว่าปัจจุบันเม็ดเงินหรือก้อนเงินสมัยโบราณหายากจึงนิยมใช้ด้ายขมวดปมเกี่ยวเป็นกระดุมเสื่อแทนหรือมีการนำเงินเหรียญปัจจุบันมาตีเป็นก้อนเงินแทนก็มี

การทอผ้าไหม นับว่าเป็นกิจกรรมของครอบครัวชาวชนบทในท้องถิ่นที่ยึดถือปฏิบัติต่อกันมา แต่โบราณนับร้อยนับพันปีมาแล้ว ซึ่งการทอผ้าไหมนั้น นอกจากเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือน ผลิตเพื่อการนุ่งห่มแล้ว ยังเป็นการแสดงออกถึงศิลปวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวชนบทมาตั้งแต่โบราณกาล เนื่องจากเส้นไหม เป็นเส้นใยของสัตว์ที่มีความสวยงามเป็นพิเศษอยู่ในตัว ดังนั้นเมื่อทอออกมาแล้วก็ได้ผ้าที่สวยงามเป็นเงาวับจับตาผู้พบเห็น นอกจากความสวยงามในตัวเส้นไหมแล้ว บรรพชนในอดีตได้ช่วยกันสร้างสรรค์ศิลปะที่วิจิตรพิสดารให้เกิดขึ้นบนผืนผ้าไหมอีกด้วย ศิลปะอันงามวิจิตรนี้ ทำให้เกิดเทคนิคการทอและลวดลายบนผืนผ้าไหมแบบต่าง ๆ มากมายหลายแบบ ตั้งแต่ ผ้าไหมพื้นธรรมดา ย้อมสีธรรมชาติได้หลากหลาย จนถึงพัฒนาให้เป็นผ้าลายต่าง ๆ เช่นผ้าหางกระรอก ผ้ายกดอก ผ้าขิด ผ้าตีนจก ผ้าลายน้ำไหล นำเส้นไหมมามัดหมี่ทอให้เป็นลายต้นไม้ ดอกไม้ สัญลักษณ์ต่าง ๆ รูปคน และสัตว์ เป็นต้น ซึ่งศิลปะบนลายผ้าไหมแต่ละแบบล้วนใช้เทคนิคในการทอที่แตกต่างกันไป

การรักษาเอกลักษณ์หรืออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม จำเป็นต้องมีการสืบทอดอย่างถูกต้องและเข้าใจ อย่างลึกซึ้งไม่ใช่เข้าใจเพียงผิวเผินแล้วนำมาประยุกต์ใช้จนกระทั่งลืมรากเหง้าของคติชนที่ซ่อนอยู่ในวัฒนธรรมอย่างแท้จริง การแต่งกาย ถือว่าเป็นวัฒนธรรมในวิถีชีวิตอย่างหนึ่งของคนไทย ในอดีตผู้หญิงที่เข้าสู่วัยสาวหรือจะเข้าสู่วัยครองเรือนนั้น จะต้องรู้จักทอผ้าและตัดเย็บเสื่อไว้ใช้เมื่อยามออกเรือน โดยเฉพาะการตัดเย็บเสื่อที่เรียกว่า “อ่าวเก็บ” ซึ่ง อ่าวเก็บนั้นต้องตัดเย็บให้เป็นและเทอแขวให้สวยงามเป็นพิเศษ มาถึงบัดนี้ กิจกรรมดังกล่าวกำลังจะหายไปจากสังคมทั้งที่เป็นสังคมเมืองและสังคมชนบท เพราะ วัฒนธรรมของชาติตะวันตกกำลังหลั่งไหลเข้ามามีอิทธิพลอย่างไม่หยุดยั้ง ครอบงำ จนอาจจะเหลือเป็นเพียงตำนานก็เป็นได้ หากไม่ช่วยกันอนุรักษ์ สืบสาน ให้คงอยู่คู่กับชาติไทย ดังคำที่ว่า “ชาติใดก็ตามที่ถูกชาติอื่นครอบงำ ทางด้านวัฒนธรรมจนหมดสิ้น ชาตินั้นก็สูญสิ้นความเป็นชาติไปในที่สุด” ในทางตรงข้าม ชาติใดก็ตามที่สามารถดำรงความเป็นชาติของตนเองได้อย่างสง่างามนั้น เพราะประชาชนในชาติ มีความรักและภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมประจำชาติของตน จึงช่วยกันรักษาและหวงแหนศิลปวัฒนธรรมให้ดำรงอยู่ตลอดมา”

๗. สร้างรายได้ให้กับตนเอง/ชุมชนอย่างไรบ้าง

ผลิตภัณฑ์เสื่อไหมเก็บ เป็นผลิตภัณฑ์ที่สร้างรายได้ให้แก่ชุมชนเป็นอย่างมาก สามารถยกระดับฐานะความเป็นอยู่ของคนในชุมชนให้ดีขึ้น เนื่องจากมีการรวมกลุ่มในการผลิต มีการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น ให้กลายเป็นสินค้าที่มีคุณภาพ มีจุดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของตนเองที่ สอดคล้องกับวัฒนธรรมในพื้นที่ โดยราคาจำหน่ายของแต่ละตัวขึ้นอยู่กับ การทอผ้าและการแขวผ้า ราคาจำหน่ายบางตัวสูงถึง ๕,๐๐๐ บาท ปัจจุบันเสื่อไหมเก็บย้อมมะเกลือ มีการพัฒนาการผลิตขึ้นเพื่อเข้าสู่ตลาดในระดับประเทศ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาการย้อม รูปแบบเสื่อ การแขวผ้าให้มีลวดลายสวยงามมากยิ่งขึ้น ประกอบกับได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ผ้าเหยียบย้อมมะเกลือ (ลายลูกแก้ว) จึงเป็นที่นิยมในการสวมใส่ ทั้งชาวไทยเชื้อสายเขมร ชาวจังหวัดศรีสะเกษ และจังหวัดใกล้เคียงเป็นอย่างมาก

๘. รูปภาพสินค้าและบริการทางวัฒนธรรม จำนวน ๔ ภาพ/๑ รายการ (แสดงภาพ และแนบ ซี.ดี.)

